

Traducerea științifică. Repere

Georgiana Lungu Badea

Universitatea Politehnica Timișoara

Scopul acestui articol este de a menționa caracteristicile traducerii științifice prin raportare indirectă și implicită la atitudinea traducătorului față de textul tradus și destinatarul prezumtiv al acestuia. Ne propunem să prezentăm în paginile ce urmează importanța contextelor extralingvistice sursă (situația de producere a sensului) și țintă (situația de traducere sau de receptare a sensului tradus) în restituirea mesajului vehiculat de un text sursă (TS) de specialitate, a etapelor de pretraducere care pregătesc producerea textului țintă (TȚ) corepunzător normelor de redactare ale limbii țintă (LT), dar și conform așteptărilor beneficiarului traducerii¹(client și destinatar). O corectă gestionare a etapelor de pretraducere și traducere poate contribui la rezolvarea problemelor de administrație și de executare a contractelor. Dacă privim fenomenul traducerii prin prisma rolului pe care îl joacă în comunicare și în cultură, se poate înțelege că doar fragmentarea în obiecte și sub-obiecte de studiu poate oferi imaginea reală a complexității abordărilor. Cu aceasta ne-am apropiat, însă, de obiectivul principal al intervenției noastre, traducerea de specialitate și caracteristicile ei.

Creșterea spectaculoasă a numărului de traduceri este determinată de exigențele comunicării într-o lume în continuă transformare. Ca orice formă de comunicare, traducerea este o activitate complexă care ține cont de intersubiectivitate și de intercultural în sensul larg, creând un sistem de echivalențe dinamic și deschis. De aceea lingvistica trebuie să ofere „une culture qui dépasse la linguistique [car] c'est d'une formation large que nous avons besoin” (A. Culioli, 1995: 160). O asemenea formare bazată pe științele cognitive, născute din logica matematică și din cibernetică, dar și pe neuroștiințe subliniază din nou ideea de interdisciplinaritate (M. Voisin, 1997: 69-78).

Adesea, o cultură anume este considerată un teritoriu dificil de descris din cauza singularității și a specificității ei, dar și a numeroaselor straturi; a multiplilor producători și destinatari. Stabilirea regulilor, a schemelor repetitive, a rețetelor de traducere ar duce la denaturarea realității. În momentul în care intervine traducerea, una și aceeași limbă (cultură)

este venerată ca limbă sursă, extraordinar de subtilă, și, în același timp, subapreciată ca limbă țintă, acuzată de sărăcie lexicală. Dar limba - în general, nu numai limba de tradus la care ne referim aici în mod special

- nu poate fi apreciată în funcție de criterii obiective, ci în funcție de raportul pe care cel ce o evaluează îl are cu traducerea, deci în funcție de poziția traducătorului în schema traducerii (Richet, 1993: 199). Traducătorul încearcă să transgreseze capcanele traducerii determinate de cvasiimposibilitatea reconstituirii sensului. Astfel, intenționalitatea, ca factor al traductibilității, se lovește de limitele intenției traducătorului, de orizontul lui de așteptare, dar și de intenția textului, de măsura în care relațiile manifeste cu alte texte sunt percepute.

Traducătorul consecvent cu sine însuși își va respecta strategia aleasă (interpretativă, liberă, comunicativă, culturală etc.): „dans bien des cas, [le choix du traducteur] dépendra en grande mesure du public auquel il destine sa traduction” (Romney, 1984: 267). Uneori, a refuza echivalența înseamnă a produce un decalaj, o ruptură.

Traducătorii concep traducerea atât ca sumă a problemelor tehnice relative la componentele – sintactică, semantică, prozodică, morfologică, fonică — unui text (Pageaux, 2000: 68), cât și ca îmbinare a unor elemente de natură variată. În acest scop, se cercetează realitatea traducerii cu toate datele, între care factorii extralingvistici, ca și evident cei lingvistici, au rolul lor.

Deși depășită, devenită loc comun în teorie, distincția dintre formă și sens este o continuă încercare în practica traducerii și un subiect inepuizabil pentru traductologi. În opinia unor specialiști, sensul poate fi transmis, transferat prin traducere² mai ușor decât forma. Ideal ar fi să se regăsească amândouă în traducere, deoarece sunt indisociabile: „l'indissociabilité du sens et de la forme n'est pas un postulat, mais une fonction de la nature du texte” (Dancette, 1998: 60). Orice traducere este posibilă în anumite limite și condiții. Reamintim că, așa cum consideră R. Jakobson, handicapul lingvistic poate fi depășit în diferite feluri, deoarece limbile se deosebesc mai puțin prin ceea ce pot spune (toate pot spune totul, cu mai multe sau mai puține cuvinte) și mai mult prin ceea ce și cum trebuie să spună.

Diferențele care există între structurile lingvistice ale limbilor în relație de traducere sunt provocate de realitățile variate și diverse, dar nu se confundă cu neconcordanțele lingvistice rezultate din modul diferit al sistemelor lingvistice în discuție de a decupa, repera și exprima aceeași realitate.³

Exactitatea unei traduceri depinde de mai mulți factori. Ea este influențată de existența unei relații adecvate între intenția comunicativă și textul țintă, adică de identificarea unei

finalității, a unui *skopos*. Nu trebuie însă ignorată sau minimalizată raportarea la condițiile de producere a sensului (intenții, finalități), dar și la condițiile de receptare a sensului sau la situația traducerii (efecte și reacții dependente și de bagajul cognitiv al receptorului, de orizontul de așteptare, complementele cognitive etc.). Pentru că forma și conținutul sunt indisociabile, în funcție de finalitatea amintită anterior, pot prevala consecutiv.

Cu toate acestea, traducerea nu se limitează la a naturaliza, a adapta cu orice preț; ea își propune să satisfacă condițiile producerii sensului, să păstreze obiectivul inițial al enunțării și conținutul informativ de origine (calitativ și cantitativ) și să armonizeze – dacă este posibil – contextele extralingvistice, socio-culturale ale destinatarilor sursă și țintă. Așadar, deoarece nu se poate vorbi despre o echivalență perfectă a limbilor (A. Culioli, 1990), modalitatea de traducere depinde de interacțiunea dintre acești factori subordonați procesului de traducere și obiectivului acesteia.

Se observă, așadar, necesitatea unei evaluări din mai multe perspective. Textul tradus este apreciat la nivel textual, în plan microstructural, vizându-se atât forma expresiei, cu marca socio-istorică aferentă, cât și conținutul, cu referințele intra- și intertextuale ce îi revin; dar și la nivel peritextual, unde prejudecățile sau mentalitatea socio-culturală joacă un rol esențial. Textul se înscrie într-o situație-intenție. Nici un element din text nu poate fi separat de ansamblul căruia îi aparține, fără a-i distruge organizarea formală și semantică.

Codul unei bune traduceri este în esență comun diferitelor tipuri de traduceri, dar variază în nuanțe de la un traducător la altul, de la un beneficiar la altul. Traducerea unică este iluzorie, întrucât fidelitatea față de sens se realizează în funcție de o mulțime de factori, între care se creează o simbioză, marcată și ea de personalitatea traducătorului, mai ales în traducerea literară. Prin urmare, critica traducerii are în vedere subiectivitatea traducătorului (traduceri posibile, plurale după lecturi plurale), strategiile de traducere folosite (literală, liberă, comunicativă, interpretativă și de adaptare), istoricitatea și efectele distanței temporale și culturale dintre textul de origine și textul tradus (care duc la traduceri plurale ce pot cunoaște sau nu variante intermediare), traducerile interne (datorate constrângerilor lingvistice și extralingvistice, dar și evoluției limbii sursă), funcționalitatea tipului de text tradus (care impune aplicarea specifică a strategiilor de traducere: traducere poetică sau recreare, traducere tehnică, traducere de vulgarizare etc.), mediul cultural și lingvistic sursă și țintă.

Orice întrebare legată de calitatea unui text tradus implică existența unor proceduri de evaluare⁴ și respectarea intențiilor autorului în scopul echivalării reacțiilor receptorului textului-sursă și a reacțiilor receptorului textului-țintă. Dacă în cazul traducerii literare, critica poate fi

doar parțială, fiindcă autorul este liber să-și aleagă strategia de scriitură, în timp ce traducătorul se supune, consecutiv sau simultan, constrângerilor originalului sau celor ale editorului ori destinatarului, în cazul traducerii științifice, se poate vorbi despre o unitate de apreciere comună traducătorilor, revizorilor traducerii și evaluatorilor. Studiile de lingvistică contrastivă, care s-au ocupat, multă vreme, de aspectele lexico-gramaticale, trebuie să își asume limitele, deși marcarea graniței dintre libertatea traducătorului și norma lingvistică se sustrage preciziei.⁵ Analiza contrastivă permite o abordare interesantă; comparația dispune de criterii valabile pentru identificarea greșelilor, a sensurilor contrare și a celor false, a compensațiilor, diluărilor și adăugirilor etc. Ea evoluează astfel spre o teorie a comunicării și a textului: o analiză empirică, bazată pe observarea directă și clasificarea faptelor.

Cele nouă criterii propuse de Jeanne Dancette (1998: 109) pentru stabilirea dificultății unui text și dimensiunile contextuale (socială, culturală, fizică, temporală, psihologică) ale textului pot constitui un mini-ghid al pregătirii tematice și terminologice care precede orice tip de traducere, nu numai traducerea de specialitate. Așadar, un text este dificil dacă îi impune traducătorului-cititor să facă apel la: a) cunoștințe extralingvistice și cunoștințe legate de fenomene particulare de cultură; 2) dacă este caracterizat de o exprimare implicită, cu formulări vagi și bogată în sub-înțelesuri; de o ideologie auctorială implicită care se pretinde a fi percepută de cititor și de traducător; de structuri sintactice complexe; de dificultăți morfologice, expresii de jargon; și de un decalaj temporal important între data producerii textului (situația sursă) și traducerea acestuia (situația țintă); dar și de slaba fiabilitate a textului (pasaje șterse, greșeli de tipar / imprimare, folosirea greșită a unor termeni etc.)

Prin urmare, în funcție de natura textelor sursă, de intențiile acestora și ale autorilor lor, se identifică etapele de cercetare necesare relevării specificului transferului după cum urmează (Lungu Badea, 2004):

1. *identificarea strategiei de traducere*, în funcție de finalitatea (*skopos-ul*) traducerii și de destinatarul presupus al acesteia. În acest scop, traducătorul precede etapele clasice ale procesului de traducere (deverbalizare, înțelegere, reverbalizare), de o lectură integrală, urmată de o lectură de verificare, de fapt o analiză a dificultăților și problemelor de traducere. Analiza va fi completă după realizarea inventarului de termeni care vor constitui așa numitul „dicționar al traducerii” ce va fi supus validării și ameliorării specialiștilor în domeniu (Gouadec, 1989: 90). „Dicționarul traducerii” conține termeni de specialitate, domeniul lor de aplicare și accepția curentă în textul sursă (TS), aspecte tipologice (descriere, analiză, introducere de notițe) orice informație

care ar putea fi inserată în TȚ (textul țintă). Tipul de traducere de efectuat (produsul finit) este stabilit în funcție de destinația, finalitatea sau Skopos-ul traducerii: traducere analitică, traducere rezumat, traducere înregistrată, traducere integrală.⁶ Pentru a obține un astfel de produs finit, traducătorul optează pentru una dintre strategiile următoare:

- a. adaptare (publicitară, teatrală, popularizare de articole științifice, de opere literare, pentru copii etc.);
- b. traducerea literală sau traducere cuvânt cu cuvânt (axată pe specificul limbii și culturii sursă, oarecum exotică);
- c. traducere interpretativă sau comunicativă, centrată pe cititorul textului țintă, care presupune anumite naturalizări, în detrimentul originalului și al limbii sursă;
- d. traducere semantică (fidelă sensului);
- e. traducere erudită sau culturală,
- f. traducere idiomătică (formă și conținut).

2. *competența lingvistică și cea traductivă*. Competența lingvistică este capacitatea generală a unui vorbitor de a se exprima într-o limbă (uni- sau monolingv), în două (bilingv) sau în mai multe limbi (plurilingv) (Ducrot, Schaeffer, 1996: 192-194, Moeschler, Reboule, 1999: 25-28). Competența de comunicare și performanța, elemente componente ale competenței lingvistice, definesc capacitatea unui vorbitor de a înțelege limba sursă și calitatea de a se exprima în limba țintă. Traducătorul își cultivă și competența metodologică pe care Vienne (1998) o definește drept capacitatea traducătorului de a se documenta asupra unui subiect dat și de a asimila terminologia specifică domeniului, bazată și pe tehnica de utilizare a instrumentelor de traducere: dicționare de diferite tipuri, bănci de date, reportofone etc. Aceste capacități și competențe sunt, în cazul traducătorului, subordonate competenței de traducere care constă în a transfera mesajul și sensul unui text redactat într-o limbă sursă A într-o limbă țintă B, respectând normele de redactare specifice codului limbii țintă. Este definită astfel capacitatea traducătorului de a înțelege modul în care se articulează sensul într-un TS, de a-l restitui fără a-l deforma în LȚ, evitând interferențele (Delisle, 1993, Vienne, 1998). Pentru a mobiliza informațiile indispensabile înțelegerii unui text, cercetarea documentară apelează la surse scrise, grafice, audio-vizuale, informatice sau umane. Ca urmare, aprecierea competenței de traducere și de limbă ține cont de următoarele date:

- :
- a. procesul cognitiv dintre ale cărui elemente amintim: sesizarea sensului, bagajul cognitiv, complementele cognitive, deverbalizarea, interpretarea, unitățile de traducere sau unitățile de sens;
 - b. procedeele de traducere sau de transfer lingvistic: adaptarea (sinonimă cu echivalența culturală, cf. J. Delisle, 1993), calcul, compensarea, corespondența, echivalența, explicitarea, explicarea, implicarea, modulația, transpoziția (inclusiv nominalizarea), transcodarea etc.
 - c. tehnicile de redactare: articularea logică, concizia, constrângerile materiale⁷, convențiile de scriitură, depersonalizarea mesajului (unde în TS apare o exprimare personalizată, de tipul *noi facem...*, în TȚ apare o formă impersonală *se face...*), cuvântul potrivit, parafraza, perifraza, topica și redistribuirea complementelor, reconstruirea etc. (Lungu Badea, 2004)
3. *evaluarea rezultatului procesului de traducere* se face în funcție de
- a. strategia de traducere aleasă (v. supra). Astfel, pentru 1.a., factorii evaluați sunt înțelegerea și lizibilitatea, dar și factori behavioriști; pentru 1.b. și 1.d, sunt luați în considerare factorii textuali, precum conformitate TS cu stereotipia de organizare și formulare a TȚ; pentru 1.c., se iau în calcul factori variabili și factori behavioriști, dependenți de cererea „clientului”, a celui care comandă traducerea pentru un anumit beneficiar care nu se confundă întotdeauna cu destinatarul traducerii; pentru 1.e., evaluarea se raportează la diverși factori textuali (v. cei menționați la 1.b., dar și alții, precum conformitatea unui TS cu alt TS, recunoscut ca bază standardizată de comparație.
 - b. tipurile de echivalențe și corespondențe stabilite. Pentru evaluare se exploatează latura lingvistică a procesului de traducere și în acest scop sunt urmărite:
 1. aspectele ce țin de lingvistica generală: accepția cuvântului, a termenului, aria semantică, aspectul, colocația, conotația, contextul, deicticele, denotația, enunțul, omografele, omofonele, omonimele, conectorii, neologismele, referentul, sensul figurat, sensul propriu;
 2. aspectele de lingvistică diferențială: franțuzisme, decupare, demers, diluare, false comparative, lacune lingvistice, opțiuni, servilism, structură ordinală, structură rezultativă, stilistica comparată, traductem, respectiv unitate de traducere;

3. aspectele care țin de analiza discursului și criteriile textualității: aluzie, coerență, coeziune, destinatar, mesaj, negativitatea discursului, nivel de limbă, registru de discurs, tip de text, cultorem, acceptabilitate etc.
- c. aprecierea calitativă a traducerii, bazată pe fidelitatea față de sens și /sau formă, entropie, coeziune, coerență, intenționalitate. Unele greșeli de traducere au efectul bulgărelui de zăpadă. Astfel, interferența atrage falsele asociații și franțuzismele; supratraducerea duce la adaosuri și parafraze; subtraducerea determină omisiuni ș.a.m.d. Prejudiciile aduse calității traducerii pot fi grupate în două serii de greșeli:
1. greșeli de traducere, datorate unei înțelegeri insuficiente a TS sau necunoașterii LS (adaos, franțuzisme, asociații false, sens fals, contra-sens, nonsens, interferențe, omisiune, sub- și supratraducere etc.);
 2. greșeli de limbă care afectează redactarea TȚ, prin urmare traducerea, și, implicit, receptarea acestuia de către destinatar (ambiguitate și echivoc involuntare, barbarisme, greșeli de limbă, improprietăți lexicale, pleonasm, repetiții supărătoare, J. Delisle, 1993, H. Chuquet, 1989, J. Dancette. 1998).

Respectarea constrângerilor materiale, terminologice, editoriale etc. este apreciată la nivel global, dar și la nivelul fiecărei secțiuni. Calitatea traducerii este dată de echivalarea conținutului TS și al TȚ, de pertinența tehnică (logica și principiile de formare și interpretare a conceptelor și termenilor nou-creați, specifici domeniului), de redactarea TȚ în conformitate cu normele lingvistice specifice limbii țintă (ortografie, prezentare generală, lizibilitate, gramatică etc.), de păstrarea logicii terminologice a TS, de respectarea terminologiei impuse de client.

Analizarea detaliată a condițiilor de restituire a semnificației contextuale actualizate în textul tradus permite aducerea în discuție a pragului de cunoștințe suficient pentru atingerea nivelului de înțelegere care să permită traducerea fidelă. De relația care se stabilește între cunoștințele lingvistice, cunoștințele extralingvistice, înțelegerea textului și competența de traducere depind rezultatele obținute.

Am putea sintetiza observațiile de mai sus astfel: pentru efectuarea unei traduceri traducătorul trebuie să respecte principii generale și principii specifice de traducere (Gouadec, 1989). Oricare ar fi epoca de traducere, limbile în relație de traducere, tipul de text tradus⁸, tehnicile fundamentale de traducere sunt *grosso modo* aceleași, deoarece procesul de traducere se regulează conform unor principii generale de restituire, la care se adaugă

„variabilele variabile”(Larose, 1998) impuse de parametrii enunțați anterior. Traductibilitatea, în sensul denotativ al oricărui conținut lingvistic, pretinde traducătorului să opteze pentru termenii potriviți. Dificultatea de a surprinde echivalentul la nivelul sensului conotativ, care se sustrage percepției și transcodajului exact dintr-o limbă în alta, reprezintă doar unul dintre obstacolele pe care traducătorul le are de depășit. Chiar dacă, probabil, are de înfruntat mai puține provocări culturale, traducătorul textelor de specialitate are alte aspecte de controlat și asimilat, precum tehnoclectele vehiculate de textele de tradus și traduse. Pentru aceasta se vede obligat să exploateze la maximum contextul extralingvistic, circumstanțele sociale de producere a TS și de receptare a TȚ. Prioritatea acestor contexte este afirmată de organizarea interioară a societății, cu tensiunile și subdiviziunile grupurilor care o formează. Așadar, a traduce prin raportare la limbaj, considerat în contextul său social, înseamnă a traduce încercând a găsi corespondențele sociale în limbajul intratraducției (Ganne, Minon, 1992: 55-62). Contextul interpersonal, componentă a contextului extralingvistic ce caracterizează interacțiunile dintre indivizi, dintre emițător și receptor, dintre autor și cititor, dintre autor, traducător și cititorul traducerii, este esențial pentru înțelegerea enunțurilor și mesajelor vehiculate; el include și elemente psihologice, intenții, credințe, raționamente etc., Ducrot, Todorov, 1972: 79-91).

Traducerea de specialitate este o subdiviziune a traducerii, care pretinde traducătorului competențe specifice textelor abordate, o competență metodologică, dar și tematică și terminologică în domeniul jargoanelor profesionale, așa cum traducătorului literar îi sunt specifice idiolectele autorilor și sociolectele personajelor. Pentru traducerea textelor tehnice și științifice traducătorul trebuie să își însușească informații și cunoștințe de specialitate. Textul de specialitate trimite la o realitate obiectivă și are ca scop principal transmiterea unei informații care dă naștere, în general, unei singure interpretări, spre deosebire de textele literare, prin natura și intenția autorilor, plurivoce și/sau echivoce. Accesibilitatea redusă a limbajului textelor științifice este dată de gradul de terminologizare: traducătorul nu este la fel de familiarizat cu limbajul de specialitate al TS ca specialistul în domeniu. De aici și necesitatea documentării terminologice (referitoare la forma și echivalentele termenilor de specialitate), dar și tematice (referitoare la conținut, întrucât traducerea corectă fără înțelegerea TS este o întâmplare fericită, dar foarte rară).

Textul de specialitate este mai puțin centrat pe autor, este obiectiv și nu acordă atenție valorizării estetice. Conținutul său este pur referențial și respectă normele de redactare curente în limba țintă (sintaxă, elemente de relație etc.). Fără a diminua importanța analizei lingvistice și a competenței lingvistice, atragem atenția asupra dezvoltării competențelor de specialitate:

traductivă, metodologică, terminologică, tematică. Traducerea se va efectua prin raportare la situațiile de comunicare imediată în care se realizează actul de vorbire. În anumite situații, traducătorul profesionist este obligat să ia legătura cu autorul textului și cu specialiștii în domeniu pentru a obține date care să îl edifice asupra sensului. Odată înțeles, acesta este reexprimat în limba clientului. Această colaborare, impusă de natura particulară a traducerii de specialitate, nu face parte din procesul de traducere propriu-zis (Delisle, 1980: 42), ci din etapa de pretraducere (Gouadec, 1989: 59-69).

Gouadec consideră că *traducător specializat* este o profesie distinctă (1989: XIII), deoarece acest traducător lucrează pe texte care vehiculează o informație ce este destinată specialiștilor dintr-un domeniu. Bogate în conținut noțional și cu aplicare imediată, textele de specialitate conțin numeroși termeni noi care aparțin vocabularelor tehnice, dar și termeni din viața politică și economică, termeni ce vor constitui obiectul unei cercetări documentare și, dacă este necesar, terminologice. Folosirea dicționarelor nu este, din păcate, o soluție, de aceea traducătorul apelează la specialiști pentru a avea garanția demersului traductiv. Termenii tehnici aparțin masei vocabularului, desemnează cu precizie o noțiune sau un obiect și nu sunt înlocuiți decât dacă dezvoltarea tehnică și științifică o impune. Efortul traducătorului de specialitate este uriaș și constă atât în actualizarea termenilor puțin cunoscuți, pasivi sau necunoscuți lui, dar activi pentru specialiști, cât și în păstrarea ritmului de înnoire a limbajului de specialitate, aflat în continuă schimbare, deoarece reflectă schimbarea societății și modificare realităților.

Organizarea etapelor de pretraducere și de traducere după complexitatea traducerii, colaborarea dintre traducător și beneficiarul traducerii (client și/sau destinatar), cooperarea dintre traducător și specialiștii în domeniul TS, accesul la băncile de date și respectarea tuturor acestor stadii de realizare a traducerii asigură o traducere de o claritate indiscutabilă din toate punctele de vedere: calitativ, cantitativ și informațional.

Bibliografie

1. Baylon, Christian, *Sociolinguistique. Société, langue et discours*, Paris, Nathan, 1991.
2. Chuquet, Hélène, *Pratique de la traduction*, Poitiers, Ophrys, 1989.
3. Culioli, Antoine, *Pour une linguistique de l'énonciation. Opérations et représentations*, Tome 1, Paris, Ophrys, 1990.
4. Dancette, Jeanne, *Parcours de traduction. Etudes expérimentales du processus de traduction*, Presses Universitaires de Lille, 1998.

5. Delisle, Jean, *L'analyse du discours comme méthode de traduction*, Ottawa, Editions de l'Université de l'Ottawa, 1980.
6. Delisle, Jean, *Traduction raisonnée*, Presses Universitaires de l'Ottawa, 1993.
7. Ducrot, O., Todorov, T., *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Seuil, 1972.
8. Ducrot, Oswald, Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicționar al științelor limbajului*, București, Editura Babel, 1996.
9. Dussart, André, *Mario Wandruszka ou la stylistique comparée dans une perspective européenne* în M. Ballard (ed.), *Traduire l'Europe*, 1998, p. 323-343.
10. Ganne, Valerie, Minon, Marc, *La traduction littérale en Europe* in « Livres-Hebdo » , n°12, 1992, pp. 55-62.
11. Gouadec, Daniel, *Le traducteur, la traduction et l'entreprise*, Afnor, 1989.
12. Larose, Robert, *Méthodologie de l'évaluation des traductions*, în *Meta*, XLIII, 2, 1998, www.erudit.org/revue/meta/1998/v43/n2/003410ar.html.
13. Lungu Badea, Georgiana, *Teoria culturamelor, teoria traducerii*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2004.
14. Moeschler, Jacques, Reboule, Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Cluj, Editura Echinoc, 1999.
15. Pageux, Daniel-Henri, *Literatură generală și comparată*, Editura Polirom, 2000.
16. Richet, Bertrand, *Quelques réflexions sur la traduction des références culturelles – Les citations littéraires dans Astérix*, în M. Ballard (ed.) *Traduction à l'université*, 1993, p. 199-222.
17. Romney, Claude, *Problèmes culturels de la traduction d'Alice in Wonderland en français*, *Meta*, vol. 29, n. 3, septembre 1984, p. 267-280
18. Vienne, Jean, *Vous avez dit compétence traductionnelle ?* în *Meta*, XLIII, 2, 1998, www.erudit.org/revue/meta/1998/v43/n2/003410ar.html.

Note

¹ Cu sensul de client, termenul definește persoana care solicită traducerea unui text în funcție de anumiți parametri: competențele destinatarului cunosător sau nu al unui limbaj de specialitate, de finalitatea textului tradus, de timpul alocat asimilării informațiilor vehiculate în acest tip de text (Gouadec, 1987). Dar definește și publicul vizat, persoana care beneficiază de traducere, de informația vehiculată în textul țintă (Gile, 1995: 149)

² Ne referim la reformulare sau rescriere bazată pe parafrază sau pe perifrază, prin gesturi, simboluri etc.

³ Varietatea formelor de relief, climatice, de civilizație și cultură materială, socială sau ideologică sporesc distanța culturală dintre LS și LT și explică inegalitățile dintre idiomuri, demonstrând totodată universalitățile limbajului. Baylon (1991:11) arată că problemele de traducere apar în momentul în care traducătorul trebuie să restituie o specificitate a LS, marcă a identității și unicității acesteia, într-o altă limbă, LT, cu alte caracteristici identitare.

⁴ Evaluarea traducerii se realizează diferit în funcție de publicul cititor, de critica de presă, de critica universitară și de expertul editurii în probleme de traducere, în cazul publicării unui traducător necunoscut sau puțin cunoscut. Acești „beneficiari” ai traducerii nu au aceleași criterii de evaluare, de aici și dificultatea armonizării definițiilor echivalenței în traducere și a adecvării textului la situația comunicării. Larose (1998) identifică patru elemente ale infrastructurii metodologiei de evaluare în traducere: 1) obiectul evaluării (transfer de sens, istoricitate, echivalențe de efect, claritate, lizibilitate etc.); 2) evaluatorul (critic, editor, cititor, traducător –revizor etc.); 3) parametri de evaluare; 4) metoda de evaluare (holistă, analitică, comparativă).

⁵ Dar orice abordare unilaterală are limite, la fel și cea contrastivă: „ Une telle comparaison risque donc de présenter comme typiques d’une langue des usages personnels, des hapas, voire des erreurs. Il faut bien se garder d’assimiler les limites du traducteur à celle de la langue” (André Dussart, 1998: 326).

⁶ D. Gouadec, caracterizează astfel aceste tipuri de traducere: „ la traduction signalétique ou la naturalisation (...) renseigne sur le contenu, les mots-clés, les descripteurs ; la traduction analytique ou la naturalisation de la table des matières d’un document, la nature et le mode de présentation de l’information relevée par la traduction signalétique, la traduction sélective , par le tri des données ”(1989: 22-25) și așa mai departe.

⁷ De exemplu: o traducere integrală ar presupune o publicație de 300 de pagini, costurile de editare ar putea fi considerate prea mari, editorul impune o traducere-rezumat sau o adaptare, deoarece consideră că astfel răspunde mai bine așteptărilor publicului. TT va avea 150 de pagini. Declararea strategiei de traducere și respectarea ei fac parte din codul deontologic al traducătorilor.

⁸ Clasificarea se poate face în funcție de domenii (texte administrative, juridice, comerciale, științifice etc.), genuri (rapoarte, prefețe, manuale, romane, nuvele etc.), de finalitate (argumentative, informative, descriptive, narative etc.), sau combinând mai multe criterii, de exemplu în funcție de finalitatea textului (cf. *skopostheorie*) și de funcționalitatea acestora în traducere. (Reiss, Vermeer, 1984, Adam, 1992, 1999, Reiss, 2002).